

החשיבות של פורים

אלכסנדר ציקין

תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת מגילה פרק א

ר' יוחנן ורשב"ל ר' יוחנן אמר הנביאים והכתובים עתידין ליבטל וחמשת סיפרי תורה אינן עתידין ליבטל מה טעמא [דברים ה יט] קול גדול ולא יסף רשב"ל אמר אף מגילת אסתר והלכות אינן עתידין ליבטל נאמר כאן קול גדול ולא יסף ונאמר להלן [אסתר ט כח] וזכרם לא יסוף מזרעם

רמב"ם הלכות מגילה וחנוכה פרק ב הלכה יח

כל ספרי הנביאים וכל הכתובים עתידין ליבטל לימות המשיח ה חוץ ממגילת אסתר הרי היא קיימת כחמשה חומשי תורה וכהלכות של תורה שבעל פה שאינן בטל לעולם, ואף על פי שכל זכרון הצרות יבטל שנאמר +ישעיהו ס"ה+ כי נשכחו הצרות הראשונות וכי נסתרו מעיני, ימי הפורים לא יבטלו שנאמר +אסתר ט'+ וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם. +/השגת הראב"ד/ כל ספרי הנביאים והכתובים עתידין ליבטל. א"א דבר הדיוטות הוא זה, כי לא יבטל ספר מכל הספרים שאין ספר שאין בו למוד, אבל כך אמרו אפילו יבטלו שאר ספרים מלקרות בהם מגילה לא תבטל מלקרות אותה בצבור. +

תלמוד בבלי מסכת מגילה דף ז עמוד א

אמר רב שמואל בר יהודה: שלחה להם אסתר לחכמים: קבעוני לדורות! שלחו לה: קנאה את מעוררת עלינו לבין האומות. שלחה להם: כבר כתובה אני על דברי הימים למלכי מדי ופרס. רב ורב חנינא ורבי יוחנן ורב חביבא מתנו. בכוליה סדר מועד כל כי האי זוגא חלופי רבי יוחנן ומעיל רבי יונתן: שלחה להם אסתר לחכמים: כתבוני לדורות. שלחו לה: הלא כתבתי לך שלישים, שלישים ולא רבעים. עד שמצאו לו מקרא כתוב בתורה כתב זאת זכרון בספר, כתב זאת - מה שכתוב כאן ובמשנה תורה, זכרון - מה שכתוב בנביאים, בספר - מה שכתוב במגילה. כתנאי: כתב זאת - מה שכתוב כאן, זכרון - מה שכתוב במשנה תורה, בספר - מה שכתוב בנביאים, דברי רבי יהושע. רבי אלעזר המודעי אומר: כתב זאת - מה שכתוב כאן ובמשנה תורה, זכרון - מה שכתוב בנביאים, בספר - מה שכתוב במגילה.

תלמוד בבלי מסכת מגילה דף ז עמוד א

תניא, רבי אליעזר אומר: אסתר ברוח הקודש נאמרה, שנאמר ויאמר המן בלבו. רבי עקיבא אומר: אסתר ברוח הקודש נאמרה, שנאמר ותהי אסתר נשאת חן בעיני כל ראה. רבי מאיר אומר: אסתר ברוח הקודש נאמרה, שנאמר ויודע הדבר למרדכי. רבי יוסי בן דורמסקית אומר: אסתר ברוח הקודש נאמרה, שנאמר ובבזה לא שלחו את ידם. אמר שמואל: אי הואי התם הוה אמינא מלתא דעדיפא מכולהו, שנאמר קימו וקבלו - קימו למעלה מה שקיבלו למטה. אמר רבא: לכולהו אית להו פירכא, לבר מדשמואל דלית ליה פירכא. דרבי אליעזר - סברא הוא, דלא הוה איניש דחשיב למלכא כוותיה, והאי כי קא מפיש טובא ואמר - אדעתיה דנפשיה קאמר. דרבי עקיבא - דלמא כרבי אלעזר, דאמר: מלמד שכל אחד ואחד נדמתה לו כאומתו. והא דרבי מאיר - דלמא כרבי חייא בר אבא, דאמר: בגתן ותרש שני טרשיים היו. והא דרבי יוסי בן דורמסקית - דלמא פריסתקי שדור. דשמואל ודאי לית ליה פירכא. אמר רבינא: היינו דאמרי אינשי: טבא חדא פלפלתא חריפתא ממלי צני קרי. רב יוסף אמר, מהכא: וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים, רב נחמן בר יצחק אומר, מהכא: וזכרם לא יסוף מזרעם.

תלמוד בבלי מסכת מכות דף כג עמוד ב

א"ר יהושע בן לוי: שלשה דברים עשו ב"ד של מטה והסכימו ב"ד של מעלה על ידם, [אלו הן:] מקרא מגילה, ושאלת שלום [בשם], והבאת מעשר. מקרא מגילה, דכתיב: קימו וקבלו היהודים. קיימו למעלה מה שקבלו למטה. ושאלת שלום, דכתיב: והנה בועז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים ה' עמכם, ואומר: ה' עמך גבור החיל. מאי ואומר? וכי תימא, בועז הוא דעביד מדעתיה, ומשמיא לא אסכימו על ידו, ת"ש: ואומר ה' עמך גבור החיל. הבאת מעשר, דכתיב: הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בביתי ובחנוני נא בזאת אמר ה' צבאות אם לא אפתח לכם את ארובות השמים והריקותי לכם ברכה עד בלי די. מאי עד בלי די? אמר רמי בר רב: עד שיבלו שפתותיכם מלומר די.

השגות הרמב"ן לספר המצוות לרמב"ם שורש א

והתימה שתמה הרב מן תורה צוה לנו משה שירמוז למגלה ונר חנוכה בגימטריא איננו גדול. שכבר דרשו (מגיל"ז א) כתוב זאת זכרון בספר כתוב זאת מה שכתוב כאן ובמשנה תורה, זכרון מה שכתוב בנביאים, בספר מה שכתוב במגלה. כי התורה תצוה ותפרש ותודיע ותרמוז. וכבר רמזה לגלותנו בגימטריא כמו שאמרו (סנה' לח א) צדקה עשה הקדוש ברוך הוא עם ישראל שהקדים שתי שנים לנושנתם. וכן אמרו בפרק ראשון שלברכות (ה א) מאי דכתיב ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם לוחות האבן זו המקרא והתורה זו המשנה והמצוה כמשמעה אשר כתבתי אלו נביאים להורותם זה התלמוד מלמד שכולם ניתנו למשה בסיני. והנה זו המימרא מתרצת לבעל הלכות כל קושיות הרב שהרי הם אומרים בכולם ניתנו למשה בסיני. ובגמר ירושלמי במסכת מגלה (פ"א ה"ז) רב ור' חנינא ור' נתן בר קפרא ורבי"ל הוו יתבין ואמרין המגלה הזאת נאמרה למשה בסיני אלא שאין מוקדם ומאוחר בתורה:

ספר הלכות גדולות הקדמה

(ר) ומקרא מגילה. הרי אילו מאתים (וארבעים ושמונה) מצות על כל אחת ואחת קום עשה.

שמות פרק יז פסוק י"ד

וַיֹּאמֶר יְקֹוֹק אֶל־מֹשֶׁה כְּתֹב זֵאת זְכוֹרֹן בְּסֵפֶר וְשִׁים בְּאָזְנִי הַיּוֹשֵׁעַ כִּי־מַחֶה אֶת־זְכוֹר עַמְלֵק מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם:

רמב"ן פרשת כי תצא

(יז) זכור את אשר עשה לך עמלק - כבר הזכרתי (לעיל כד ט) המדרש שדרשו בו בספרא (בחקותי פרשה א ג), יכול בלבך, כשהוא אומר לא תשכח הרי שכחת הלב אמורה, הא מה אני מקיים זכור שתהא שונה בפיך. וכן בספרי (תצא קסו), זכור את אשר עשה לך עמלק, בפה. לא תשכח, בלב. ולא ידעתי מה היא הזכירה הזו בפה, אם לאמר שנקרא פרשת עמלק בציבור, ונמצינו למדין מן התורה בשניה זכור (מגילה כט א), ויהיה סמך למקרא מגלה מן התורה:

תורת המנחה הקדמת המחבר (עם תוכן עניינים)

לו. עוד לפרשת ויקרא ופרשת זכור לשנה מעוברת - ואת כל אלה ידי עשתה וגו', (ישעיה סו ב) אבאר בו מה שביארתי בויקרא הראשון. ואכלול עם זה ענין המלך במלכותו שהוא תחת אלקים לעשות משפט עמו ישראל. וכן אכלול עם זה ביאור השלש מצות שהזכיר בהם המלך, ושמן המשחה שנמשח בו המלך, ולמה קרבנו שעיר. ואכלול עם זה ענין יעקב ועשו שהיו תאומים. וסוד ענשו של שאול. ואכלול עם זה פרשת זכור והלכות פורים. וימי הפורים האלה לא יעברו מהיות ימים טובים לישראל ואפי' לימות המשיח. (ומחית עמלק לעתיד יהיה בחדש אדר).

רמב"ם הלכות מלכים הקדמה

(ג) שלא ירבה לו נשים. (ד) שלא ירבה לו סוסים. (ה) שלא ירבה לו כסף וזהב.

מדרש אגדה (בובר) פרשת יתרו סימן יז

[יז] וייתצבו בתחתית ההר. מלמד שכפה עליהם הקדוש ברוך הוא את ההר כגיגית, אמר לישראל אם מקבלין עליכם התורה מוטב, ואם לאו שם תהא קבורתם:

תלמוד בבלי מסכת שבת דף פח עמוד א

וייתצבו בתחתית ההר, אמר רב אבדימי בר חמא בר חסא: מלמד שכפה הקדוש ברוך הוא עליהם את ההר כגיגית, ואמר להם: אם אתם מקבלים התורה - מוטב, ואם לאו - שם תהא קבורתכם. אמר רב אחא בר יעקב: מכאן מודעא רבה לאורייתא. אמר רבא: אף על פי כן, הדור קבלוה בימי אחשורוש. דכתיב קימו וקבלו היהודים, קיימו מה שקיבלו כבר. אמר חזקיה: מאי דכתיב משמים השמעת דין ארץ יראה ושקטה אם יראה למה שקטה, ואם שקטה למה יראה? אלא: בתחילה - יראה, ולבסוף - שקטה. ולמה יראה - כדריש לקיש, דאמר ריש לקיש: מאי דכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום הששי, ה"א יתירה למה לי? - מלמד שהתנה הקדוש ברוך הוא עם מעשה בראשית, ואמר להם: אם ישראל מקבלים התורה - אתם מתקיימין, ואם לאו - אני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו.

מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי פרק יט

וייתצבו בתחתית ההר מלמד שכפה הקדוש ברוך הוא עליהם את ההר כגיגית ואמר אם מקבלין אתם עליכם את התורה <מוטב> ואם לאו כאן תהא קבורתכם באותה שעה געו כולם ושפכו לבם כמים בתשובה ואמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע אמר הקדוש ברוך הוא ערבים אני צריך אמרו הרי שמים וארץ יערבנו אמר להן בטילין הן. אמרו אבותינו יערבנו אמר להן עסיקין הן אמרו בנינו יערבנו אמר הרי ערבים טובים וכן הוא אומר מפי עוללים ויונקים יסדת עוז (תה' ח ג) ואומר ותשכח תורת אלקיך אשכח בניך גם אני. (הושע ד ו)

Greek Additions to Esther - Addition C

[Esther 4:15-18: Then Esther said in reply to Mordecai, 16 "Go, gather all the Jews to be found in Susa, and hold a fast on my behalf, and neither eat nor drink for three days, night or day. I and my maids will also fast as you do. After that I will go to the king, though it is against the law; and if I perish, I perish." 17 Mordecai then went away and did everything as Esther had ordered him].

18 Then Mordecai prayed to the Lord, calling to remembrance all the works of the Lord. 19 e said, "O Lord, Lord, you rule as King over all things, for the universe is in your power and there is no one who can oppose you when it is your will to save Israel, 20 for you have made heaven and earth and every wonderful thing under heaven. 21 You are Lord of all, and there is no one who can resist you, the Lord. 22 You know all things; you know, O Lord, that it was not in insolence or pride or for any love of glory that I did this, and refused to bow down to this proud Haman; 23 for I would have been willing to kiss the soles of his feet to save Israel! 24 But I did this so that I might not set human glory above the glory of God, and I will not bow down to anyone but you, who are my Lord; and I will not do these things in pride. 25 And now, O Lord God and King, God of Abraham, spare your people; for the eyes of our foes are upon us to annihilate us, and they desire to destroy the inheritance that has been yours from the beginning. 26 Do not neglect your portion, which you redeemed for yourself out of the land of

Egypt. 27 Hear my prayer, and have mercy upon your inheritance; turn our mourning into feasting that we may live and sing praise to your name, O Lord; do not destroy the lips of those who praise you." 28 And all Israel cried out mightily, for their death was before their eyes. 29 Then Queen Esther, seized with deadly anxiety, fled to the Lord. 30 She took off her splendid apparel and put on the garments of distress and mourning, and instead of costly perfumes she covered her head with ashes and dung, and she utterly humbled her body; every part that she loved to adorn she covered with her tangled hair. 31 She prayed to the Lord God of Israel, and said: "O my Lord, you only are our king; help me, who am alone and have no helper but you, 32 for my danger is in my hand. 33 Ever since I was born I have heard in the tribe of my family that you, O Lord, took Israel out of all the nations, and our ancestors from among all their forebears, for an everlasting inheritance, and that you did for them all that you promised. 34 And now we have sinned before you, and you have handed us over to our enemies 35 because we glorified their gods. You are righteous, O Lord! 36 And now they are not satisfied that we are in bitter slavery, but they have covenanted with their idols 37 to abolish what your mouth has ordained, and to destroy your inheritance, to stop the mouths of those who praise you and to quench your altar and the glory of your house, 38 to open the mouths of the nations for the praise of vain idols, and to magnify forever a mortal king. 39 "O Lord, do not surrender your scepter to what has no being; and do not let them laugh at our downfall; but turn their plan against them, and make an example of him who began this against us. 40 Remember, O Lord; make yourself known in this time of our affliction, and give me courage, O King of the gods and Master of all dominion! 41 Put eloquent speech in my mouth before the lion, and turn his heart to hate the man who is fighting against us, so that there may be an end of him and those who agree with him. 42 But save us by your hand, and help me, who am alone and have no helper but you, O Lord. 43 You have knowledge of all things, and you know that I hate the splendor of the wicked and abhor the bed of the uncircumcised and of any alien. 44 You know my necessity—that I abhor the sign of my proud position, which is upon my head on days when I appear in public. I abhor it like a filthy rag, and I do not wear it on the days when I am at leisure. 45 And your servant has not eaten at Haman's table, and I have not honored the king's feast or drunk the wine of libations. 46 Your servant has had no joy since the day that I was brought here until now, except in you, O Lord God of Abraham. 47 O God, whose might is over all, hear the voice of the despairing, and save us from the hands of evildoers. And save me from my fear!"

תורת המנחה פרשת ויקרא / דרשה לו עמוד 363

בענין פורים
 וכשאינן ישראל עושין רצונו של מקום הוא רודה אותן ברצועת נין עמלק. צא ולמד מדורו של מרדכי שנתרשלו
 ישראל מן התורה ומן המצות, ומיד הקים עליהם השם ית' המן מזרע עמלק שהותיר שאול, לקיים בהם
 מקרא דכ' (במדבר לג נה) והיה אשר תותירו מהם וגו'. הה"ד ויהי בימי אחשורוש, וי הי מה שכתוב בתורה
 והיה כאשר דמיתי לעשות להם אעשה לכם.
 ודרוש כל מה שתוכל במגילת אסתר עד בלילה ההוא נדדה שנת המלך, נדדה שנת מלכו של עולם, מדה
 כנגד מדה, הם ישנו מן התורה והמצות דכתיב ישנו עם אחד וגו', לפיכך עזבם השם ית' ביד אויב והיה כישן
 ה' (ע"פ תהלים עח סה). וכשהקיצו משנתם ונתעוררו לשוב מדרכם הרעה, גם נדדה שנת מלכו של עולם
 ובטל מעליהם הגזירה, ולא עוד אלא שנהפך להם מיגון לשמחה ומאבל ליום טוב, ונהפוך הוא אשר ישלטו
 היהודים המה בשנאיהם. ומי עשה כל זה, דברי הצומות וזעקתם ומאמר אסתר קיים דברי הפורים האלה,

כי ראה ה' בעניינו ומכאוב לבבינו והחיה את נפשתינו, כי הוא עם הדכא ושפל רוח. הה"ד ואל זה אביט אל עני ונכה רוח וחרד על דברי.

תלמוד בבלי מסכת מגילה דף ו עמוד ב - דף ז עמוד א

הא לענין סדר פרשיות - זה וזה שוין. מני מתניתין? לא תנא קמא, ולא רבי אליעזר ברבי יוסי, ולא רבן שמעון בן גמליאל. דתניא: קראו את המגילה באדר הראשון ונתעברה השנה - קורין אותה באדר השני, שכל מצות שנוהגות בשני נוהגות בראשון חוץ ממקרא מגילה. רבי אליעזר ברבי יוסי אומר: אין קורין אותה באדר השני, שכל מצות שנוהגות בשני נוהגות בראשון. רבן שמעון בן גמליאל אומר משום רבי יוסי: אף קורין אותה באדר השני, שכל מצות שנוהגות בשני אין נוהגות בראשון. ושוין בהספד ובתענית שאסורין בזה ובזה. - רבן שמעון בן גמליאל היינו תנא קמא! - אמר רב פפא: סדר פרשיות איכא בינייהו. דתנא קמא סבר: לכתחילה בשני, ואי עבוד בראשון - עבוד, בר ממקרא מגילה דאף על גב דקרו בראשון קרו בשני, ורבי אליעזר ברבי יוסי סבר: אפילו מקרא מגילה לכתחילה בראשון. ורבן שמעון בן גמליאל סבר: אפילו סדר פרשיות, אי קרו בראשון - קרו בשני. מני? אי תנא קמא - קשיא מתנות, אי רבי אליעזר ברבי יוסי - קשיא נמי מקרא מגילה. אי רבן שמעון בן גמליאל - קשיא סדר פרשיות! - לעולם תנא קמא, ותנא מקרא מגילה והוא הדין מתנות לאביונים, דהא בהא תליא. ואי בעית אימא: לעולם רבן שמעון בן גמליאל היא, ומתניתין חסורי מיחסרא, והכי קתני: אין בין ארבעה עשר שבאדר הראשון לארבעה עשר שבאדר השני אלא מקרא מגילה ומתנות, הא לענין הספד ותענית - זה וזה שוין. ואילו סדר פרשיות לא מיירי. אמר רבי חייא בר אבין אמר רבי יוחנן: הלכתא כרבן שמעון בן גמליאל שאמר משום רבי יוסי. אמר רבי יוחנן: ושניהם מקרא אחד דרשו: בכל שנה ושנה. רבי אליעזר ברבי יוסי סבר: בכל שנה ושנה, מה כל שנה ושנה אדר הסמוך לשבט - אף כאן אדר הסמוך לשבט, ורבן שמעון בן גמליאל סבר: בכל שנה ושנה, מה כל שנה ושנה אדר הסמוך לניסן - אף כאן אדר הסמוך לניסן. בשלמא רבי אליעזר ברבי יוסי - מסתבר טעמא, דאין מעבירין על המצות, אלא רבן שמעון בן גמליאל מאי טעמא? - אמר רבי טבי: טעמא דרבי שמעון בן גמליאל מסמך גאולה לגאולה עדיף. רבי אלעזר אמר: טעמא דרבן שמעון בן גמליאל מהכא, דכתיב לקים את אגרת הפרים הזאת השנית. ואיצטריך למיכתב השנית, ואיצטריך למיכתב בכל שנה ושנה, דאי מבכל שנה ושנה, הוה אמינא כי קושין, קא משמע לן: השנית. ואי אשמועינן השנית, הוה אמינא בתחילה בראשון ובשני, קא משמע לן: בכל שנה ושנה. - ורבי אליעזר ברבי יוסי, האי השנית מאי עביד ליה? - מיבעי ליה לכדרב שמואל בר יהודה, דאמר רב שמואל בר יהודה: בתחילה קבעוה בשושן, ולבסוף בכל העולם כולו.

ספר יסוד מורא לראב"ע שער ה

והזכרתי זה בעבור שראיתי אנשים רבים אינם יראי השם והם מתעטפים בטלית דרך כבוד לנפשם. גם האפוד והחשן לזכרון. וככה גיד הנשה שהוא אסור באכילה לזכר הפך אכילת הפסח. ועתה אפרש כי כאשר קבל האב עליו ועל זרעו חייב הבן לשמוע בקול אביו כימי הפורים ודברי הצומות וזעקתם הכתוב במגלה (והם הארבע צומות הכתובים בתרי עשר אשר קבלו עליהם ועל זרעם נביאים וזקנים שבדור על המאורעות הרעות +אסתר ט' + ותכתוב אסתר המלכה ומרדכי אגרת השנית לקיים עליהם ימי הפורים כאשר קימו מרדכי ואסתר עליהם וכאשר וקימו על נפשם ועל זרעם נביאים ראשונים דברי הצומות הארבע) אם אל יעבור על מצות אדני הכל. וטעם זה הדבר שיהיה נזכר החסד שעשה השם עם יעקב שהוא לבדו אבינו ולא ישתתף בו עמנו אחר כאברהם ויצחק, כי השם בחרו ולא נתערב עם זרעו מי שלא בחר השם כאברהם ולא נתגאל במאכלם ויין משתיהם כדרך שהזכיר בתורה +בראשית ט' + ארור כנען שלא יתערב עם בני ישראל שהוא מבני שם שהוא אבי כל בני עבר שנתיחסו אליו שברכו נח עם זרע מקולל.

ספר מלמד התלמידים פרשת זכור

ועל הדרך זה דרשו רבותינו ז"ל ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר. אמרו אורה זו תורה שנאמר כי נר מצוה ותורה אור. שמחה זה יום טוב וכן הוא אומר ושמחת בחגיך. ששון זו מילה שנאמר שש אנכי על

אמרתך. ויקר אלו תפילין שנאמר וראו כל עמי הארץ כי שם י"י נקרא עליך ויראו ממך. ולפי שהנס הוא היה סבה לכל הטוב האנושי תקנו זקנים שבאותו הדור עם הנביאים שביניהם והם חגי זכריה ומלאכי לעשות ימי הפורים וזכרם לא יעבור שהוא זכר הצדיק וזכר מרדכי ואסתר לברכה שמרדכי בצדקו ובחכמתו הציל העם אחר שנכתב ונחתם בטבעת המלך להשמידם ואף על פי שכתב אשר נכתב בשם המלך אין להשיב כתב בדרך החכמה להפיר מחשבת המן העמלקי הארור. והוא שכתב על היהודים לעמוד על נפשם להנמקם מאויביהם ואיש לא עמד בפניהם כי נפל פחד היהודים עליהם לפי שראו כונת המלך שהיא לטוב על היהודים. והוא שדקדק ואמר כי נפל פחד היהודים עליהם. ולפי הנס הזה קבעו בו יום לעשות בו שמחה גופנית שלמה והוא שמחת האדם בעצמו ושמחת האוהבים ושמחת העניים כי כן ראוי לכל בעל מדות טובות להיטיב לעצמו ולאוהבים ולאביונים כל אחד מהם כראוי לו והוא שקבעו יום משתה ושמחה ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים.

ספר השם עמוד עט

אל תזכרו ראשונות, המועדות ראשונות שבימי משה, אבל פורים אינו בכלל ראשונות שכל הניסים אינן דומין לפורים, שהרי במצרים כל הבן הילוד וכל הבת תחיון, אבל בפורים מנער ועד זקן טף ונשים, לכך פורים לא נבטל.

ספר האמונה הרמה לראב"ד מאמר ג

לזה תצוה אותנו התפילין, והציצית, ומזוזה, ולזה יחויב הזכרת נעמו אל האומה בזמנים ידועים, ונקבעה מצות פסח וסוכות ופורים וחנוכה וזולתם. וכל מה שהוא מזה המין מבואר מענינו שהוא ממין ההודאה למטיב והוא חוזר אל היושר. והיושר ראש מעלות המדות. ומהמדות המעלות, לכבוש הכעס, וכבר הזהירה התורה עליו, ולא עוד, אלא ששמהו תאר מתארי האל ית', באמרו: ה' ה' ארך אפים ורב חסד. ובמוסרי החכמה התוריים, טוב ארך אפים מגבור [משלי טז לב]: אל תבהל ברוחך לכעוס [קהלת ז ט]: כל רוחו יוציא כסיל [משלי כט יא]. ומן המצורף לזה, שלא לעשות לחוטא כגמול ידיו, ובזה בא הכתוב: וידבר העם באלהים ובמשה, ויתפלל משה בעד העם ומן המצורף לזה עוד, עזיבת צרות עין, והיה זה נמצא במדות הנביא ע"ה: במדותיו ע"ה יותר מכל אדם. וכן העיד עליו הכתוב: והאיש משה ענו מאד. ואתה כאשר תענין כל המעלות אשר יצו בהם מניחי ספרי המדות, תמצאם בתורה יותר שלמות.

ספר כד הקמח פורים

חסדך ה' מלאה הארץ חוקיך למדני (תהלים קיט) פסוק זה אמרו דוד ע"ה, ומלת הארץ תכלול את העולם השפל הזה עם שלשת גלגלי היסודות המקיפין עליה, והוא כלשון (בראשית א) והארץ היתה תהו ובהו הכולל הארץ עם היסודות שעליה אשר ארבעתן רשומים בכתוב, וידעו כי האיש החכם הנלבב רואה ומכיר בסידורם ובתנועתם חכמתו של הקדוש ברוך הוא וחסדו הגדול בהנהגת עולמו, ועל כן יתחנן דוד בכתוב הזה לפני הש"י שיעשה חסד עמו שילמדהו חקיו ושיתבונן מתוך תורתו איך הוא ית' מנהיג עולמו במדת החסד. דבר ידוע וברור כי חסד הש"י קדם לכל הנבראים כלם, לפי שהנבראים לא היו ראויים להברא כי כיון שהיתה היותם נעדרת קודם היותם לא היה בהם זכות ולא שום ענין שבשבילו יהיו ראויים להברא א"כ חסדו הגדול הקדימני ואשלם, וכיון שהוא ית' המציא כל הנמצאים אחר שלא היו הנה זה חסד גמור א"כ העולם כולו נברא בחסד, וז"ש דוד ע"ה (תהלים פט) אמרתי עולם חסד יבנה, ואחר שהמציא את עולמו בחסד הוא מתנהג עם נבראיו בחסד הוא שכתוב (דברים ה) עושה חסד לאלפים וכתוב (איוב י) חיים וחסד עשית עמדי ומזה תקנו בתפלתם המנהג עולמו בחסד. וצוה אותם על החסד לעשותו הוא שאמר הנביא (הושע י) זרעו לכם לצדקה וקצרו לפי חסד. וצוה אותם לאהוב אותו הוא שאמר (מיכה י) ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד. החסד הזה הוא שופע בכל יום בעוה"ז השפל עם כל אחד ואחד מן הבריות ממה שכתוב כאן חסדך ה' מלאה הארץ, וכתוב (תהלים נב) חסד אל כל היום. והוא שופע גם בעולם הגלגלים הוא שכתוב (שם נז) כי גדול עד שמים חסדך. והוא שופע גם בעולם המלאכים הוא שכתוב (שם קח) כי גדול

מעל שמים חסדך. אם כן מדת החסד נמצאת ומתפשטת בכל המציאות כולו העליונים והשפלים, ואין להם קיום ועמידה זולתה והכל צריכין לה ואין לה סוף ותכלית, וזה שאמר ירמיה (איכה ג) חסדי ה' כי לא תמנו וגו' וכתוב חדשים לבקרים מלת רחמיו דבקה עם חדשים כי אין תכלית לחסדו ית' ורחמיו חדשים בכל בקר ובקר, וכיון שכן שאין תכלית לחסדו ית' מהו שאמר דוד ע"ה (תהלים קו) כי כגובה שמים על הארץ גבר חסדו על יראיו שנראה מזה שיש למדת החסד שיעור ומדה כשם שיש שיעור ומדה לגובה השמים על הארץ, אין הדבר כן חס ושלום, אבל ביאור הענין במשל הזה לפי שאין אצל בעלי המורגש בחוש הראות שלהם גובה גדול יותר מגובה השמים על הארץ ואין העינים יכולין להעיד על גובה גדול יותר ממנו, אבל בודאי חסד הש"י גדול וגבוה מאד יותר מגובה הגלגלים, וע"ז אמר הכתוב כי גדול מעל שמים חסדך ביאר כי חסדו ית' גבוה מאד למעלה מן הגלגלים, והנה הוא רחב יותר מרוחב העולם הוא שאמר (שם) כרחוק מזרח ממערב הרחיק ממנו את פשעינו, וידוע לבעלי החכמה כי ריחוק מזרח ממערב הוא כפלים מגובה השמים על הארץ וזה ענין מוכרח כי כיון שהארץ היא כנקודה בתוך העגול יתחייב שיהיו ד' קצוותיה שהן מזרח ומערב צפון ודרום שוים ושיהיה שיעור ריחוק שבין מזרח למערב כשיעור ריחוק שבין צפון לדרום מפני שהאמצעות יתחייב להיותו קרוב אל הקצוות בשיעור שוה ויהא אם כן מן הארץ לשמים חצי השיעור הזה. ואחר שהמשיל הכתוב לחסד הש"י פעם במדת גובה השמים על הארץ ופעם בכפלים זו ראייה שאין לחסדו יתברך שיעור ומדה ולא סוף ותכלית אבל הוא נאמר על צד הקרוב אצל השכל: